

Қазақ тіл білімі / Kazakh Linguistics / Казахское языкознание

ГТАР 16.41.25

Ғылыми мақала

Д.А. Әлкебаева*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail: alkebaeva@mail.ru)***М. Қашқаридің «Түркі диалектілерінің сөздігі» – түркі әлемінің асыл мұрасы**

Аңдатпа. Автор мақалада М. Қашқаридың «Түркі тілдері сөздігі» лексикографиялық мұра есебінде көңіл аударылған құндылығын жан-жақты қарастырған. «Түркі тілдері сөздігі» сан алуан тақырыпты қамтиды. Мақалада автор М. Қашқаридың поэтикалық әлемінде адам баласының қадір-қасиеті біліммен, ақылмен ғана ерекшеленіп ол елдің мемлекеттік дәрежеге жететін күш екенін ұрпағына айтқысы келгендігін көрсетеді. Мақалада автор күштің басты қаруы білім, өнер екендігіне және оның адамға өнер, ақыл, білім оның жетіліп, дамып, толысып, кемелдікке апаратын биік шың екенін тебірене жырлағанына талдаулар жасайды. Қашқаридың сөздігі – түркі халықтарының талай заманнан бері жоғалтпай келе жатқан әдеби-этникалық, тарихи-философиялық білім-ілім туралы көркем дана ойлары түркі өркениетінің басты мақсат – мұраты.

Түйін сөздер: сөздік, лексикографиялық мұра, әдеби-этникалық, тарихи-философия, білім-ілім

DOI:

Түсті: 13.08.2024; Мақұлданды: 19.09.2024; Онлайн қолжетімді: 5.12.2024.

Махмуд ибн әл-Хусейн ибн Мұхаммед әл-Қашқари Қарахан мемлекетінің астанасы – Ыстықкөлдің оңтүстік-шығыс жағалауындағы Барсхан қаласында дүниеге келген. Махмұд текті әулет – Боғрахан руы, билеуші Қарахан әулетінен шыққан. Әулетті от басында тәрбиеленген ол атақты адамдардан білім алған. Түркі тілдерімен қатар араб, парсы тілдерін меңгеріп, математика, астрономия, теология ғылымдарының негіздерін жақсы білген. Сол кездегі әлеуметтік жағдайларға байланысты өзінің баяндауы бойынша түркі халықтары мен тайпалары мекендеген елдерді аралады. Түркі халықтарының ділі, тілі, әдет-ғұрпы, қоныстану географиясы туралы кітап жазуды армандаған, білім алуын тоқтатпай, фольклор мен сөйлеу үлгілерінің деректерін жинастырған болатын. Қырғыз тарихшысы, шығыс зерттеушісі, профессор Тынчтықбек Чоротегин әйгілі «Диван лұғат ат-түрк» сөздік-анықтамалық кітабының жазылу уақыты тура 1072-1077 жылдарға сәйкес келетінін анықтады. Кейбір зерттеушілер Махмұд 1080 жылы Қашқарға қайтып оралып, 1083 жылға дейін сөздікпен айналысты деп есептейді. Бірақ көбінесе әртүрлі дереккөздерде сөздікпен жұмыс істеу уақыты 1072-1074 жылдар деп көрсетілген, ақпаратты жинау және жүйелеуде көп жылдар бойы қажырлы еңбек еткен. Лингвист және филолог Патрик Халлзон былай деп жазады: Ұйғыр ғалымдары Махмуд Қашғар маңындағы қырғыздардың Опал ауылында жерленген деп есептейді. «Қасиетті ұстаз бейіті» атанған Опалдағы Махмұд бейіті 1984 жылы қалпына келтірілді. Махмұд Қашқаридың білімге құмарлығы әлемге түркі халқының таңғажайып өмірі мен тіршілігі мәдениеті мен адамдық ұстанымдары туралы білім берді. Ол жерді шар

түрінде елестетеді; адамның ең жоғарғы мақсаты еңбек, білім және адамдарға қызмет ету деп есептеді; махаббат адамның ішкі жан дүниесін ашатын қарым-қатынас деп жазды. Махмұд Қашқари түркілерді әскери ерлік, ізгілік, әдептілік, үлкенді сыйлау, сөзіне адалдық, намысшылдық, қорықпау сияқты қасиеттерді бойына дарытқан халық ретінде көрсетеді.

Махмұд Қашқаридің біздің заманымызға дейін жеткен ең әйгілі және жалғыз еңбегі – «Диван лұғат ат-түрік» түркі тілдерінің сөздік-анықтамасы. Махмұд Қашқари «Китаби Джавахир ан-нахв фи лұғат ат-Түрк» («Түркі тілдері синтаксисінің асылдары кітабы») кітабының да авторы. Зерттеушілердің айтуынша бұл еңбек әлі табылған жоқ. Зерттеулер нәтижесіне сүйене отырып айтқанда, «Диван лұғат ат-түрк» – 11 ғасырдағы түркі халықтарының тарихы, мәдениеті, діні, этнографиясы, тіл білімі туралы мәліметтер беретін энциклопедия. Махмұд Қашқари сөздігінің көшірмесін 1915 жылы Ыстамбұл базарынан түрік ғалымы Али Эмири тауып алған, қолжазба Стамбулдағы Ұлттық кітапханада сақтаулы. Махмұд Қашқаридің «Диван лұғат ат-Түркін» түрік ғалымы Билге Килисли Рифат алғаш рет 1915-1917 жылдары Анкарада басып шығарды. «Диванның» неміс тіліне алғашқы аудармасын 1928 жылы атақты шығыстанушы Карл Брокельман жүргізіп, оған түркі тіліндегі материалдың транскрипциясын берді. 1934-1943 жылдары Махмұд Қашқари еңбегін Бесім Аталай түрік тіліне аударып, Анкарадағы Түрік тіл қоғамы басып шығарды. 1972 жылы кітап Ұлыбританияда, 1982 жылы АҚШ-та жарық көрді. 1967 жылы «Диванды» Салих Муталлибов зерттеп, өзбек тіліне аударды. Ол аударманы грамматикалық жоспармен және өзбек тіліндегі аудармамен қатар орысша аудармасы да берілген көрсеткіш-сөздікпен қамтамасыз етті. Қашқари шығармасын қазақ тіліне аударуды жазушы Асқар Егеубай 1994 жылы жүргізді. Ал 2004 жылы «Диванды» шығыстанушы-арабтанушы Зифа-Алуа Әуезова орыс тіліне аударды. Шығыстанушы Зифа-Алуа Әуезова «Дивани лұғат ат-түрк» («Түркі диалектілерінің сөздігі») аудармасында сөздік мұсылман әлемін сол кезде билікке келген түркі жаулап алушыларының тілі мен мәдениетімен таныстырған еңбек деп бағалады. Жұмыс екі бөлімнен тұрады. Біріншісінде Махмұд Қашқари кітаптың мақсатын ашып, түркі тілдес тайпалар мен тайпалар туралы біраз мағлұмат беріп, өз замандастарының этикалық құндылықтарын, мінез-құлық нормаларын, дүниетанымын ашып көрсетеді. Автор 20 түркі тайпасын анықтайды, олардың әрқайсысы руға бөлінген. Әр елдің ғалымдарының өнегелі және ұлттық мәдениеттің іргетасы ретінде бағаланған бұл еңбек – жалпыхалықтық іс-шара ретінде рөлі мен маңызы ерекше.

Түркі және қазақ мәдениетінің ғалымы, патриоты Зифа-Алуа Әуезова аударған Махмұд әл-Қашқаридың тамаша еңбегінің толық аудармасының арқасында орыстілді әлем түркі тілінің ұлы және мәңгілік мәнін танып білуге құштарлығын оятты.

Екінші бөлім 7000-ға жуық сөзді қамтитын түркі диалектілерінің сөздігі енді. Сөздік жазбаларына көрнекіліктер ретінде ауызша халық шығармашылығы (салттық, лирикалық жырлар, батырлық эпостар, тарихи аңыздар мен дәстүрлер) және халықтық өрнектер (400-ден астам мақал-мәтелдер) берілген. Сөздікте мал, құс, әдет-ғұрыптарға, салт-сана, шаруашылық кәсіпке байланысты сөздерге ғылыми анықтама сол сөзге қатысты мәліметтер беріліп отырған. Еңбектің біртұтас құрылым мәселелерінің тарихи дамуындағы өзара сабақтасқан элементтер жүйесінен емес, тек функционалды жіктелуі мен түрлі деңгейдегі сөйлеу түрлерінің құрылысының жинақы, жүйелілігі, ондағы мәселелердің ғылыми тұрғыдан маңыздылығы мен дәлдігі авторды өз заманының аса ірі білгірі екенін айғақтайды. Түркі халықтарының мекенжайлары мен тау-теңіздері, түркі халықтарында жиі кездесетін есімдер мен құрметті лауызымдар, түркі халықтарының тағамдары мен шараптары туралы жазғандарында ғылыми түсінік пен анықтамалар нақты да толық ашылған. Түркі халықтарының мақал-мәтелдерінде, бәйіттерінде әрбір сөздің «айшықтығы, мәнерлігі, бейнелілігі», «тілдік құбылыстардың барынша күшті,

айрықша әсер беретін» әуендері, «адам сезімін білдіретін» уыттылық пен эмоцияға толы түсінігі толық сақталған.

Махмұд Қашқаридың тамаша араб-филологиялық білімімен қатар ортағасырлық мұсылман ғылымының барлық салаларын жетік меңгерген. Махмұд Қашқаридың бүкіл өмірлік тәжірибесі мен зерттеулерін жинақтаған кітабында, оны алфавит бойынша құрастырғанын, оны нақыл сөздермен, сәждермен (рифмалық проза), нақыл сөздермен, өлеңдермен, ражазалармен (жауынгершілік мазмұндағы өлеңдер) және прозадан үзінділермен безендіргенін, қиынды жеңілдетіп, түсініксізді түсіндіріп, жылдар бойы жұмыс жасағанын, оған (түріктердің) өздерінің тәжірибелерімен және білімдерімен, сондай-ақ даналық сөздер ретінде айтатын нақыл сөздерімен таныстыру үшін өлең жолдары арқылы бергенін, бақыт пен бақытсыздықты түсіндіргенін жазады. Басқаларға жеткізу үшін аталған заттар мен атақты (қолданылған) сөздерді кітапқа жинағанын, сондықтан кітап жоғары мәртебеге көтеріліп, керемет жетістіктерге жетті», – деп айтады.

Бүкіл әлемге мойындалған шындық, бұл еңбек түркі халықтарының салыстырмалы сөздігі, түркі халықтарының тілдері жүйеленген еңбек ретінде ғалымдар тарапынан жоғары деңгейде бағаланады.

Қазақ тіліне аударған, алғы сөзі мен ғылыми түсініктерін жазған А. Егеубай өзінің алғы сөзінде: «Бұл аса шебер толғанған философиялық-дидактикалық дастан, екіншісі бүкіл түркі тілдеріне ортақ Тілтану энциклопедиясы» – дейді.

«Түркі тілдері сөздігі» лексикографиялық мұра есебінде көңіл аударарды. Сөздікпен жұмыста ол оны жасауға алдын ала ойластырылған ұстаным бойынша жұмыс атқарғандығының айғағы. Ол ең әуелі аз әріптерден құралатын сөздерді береді де, одан ары қарай әріптің санына қарай дамытып отырады. Сөздерді іріктеуде сол кезеңде тайпалар тілінде белсенді қолданыстағы сөздерді жиі пайдаланған. Сонымен қатар автор тілдің сөздік құрамындағы актив сөздер мен пассив сөздерді айыра қарап, екеуін екі түрлі құбылыс деп есептейді.

«Түркі тілдері сөздері жинағының» лексикографиялық мәні мұнымен ғана бітпейді. Онда антоним мен синоним сөздер, омоним сөздер мен метафоралар, диалектілік сөздер бас-басына ажыратылып түсіндіріліп отырады. Ал мұндай жүйеге келтіру, байқампаздық Қашқари заманындағы лингвистика үшін аса бір ірі табыс еді.

Сонымен қатар Махмұд Қашқари бұл еңбегінде түркі тілдерінің алғашқы классификациясын береді. Осы мақаланың басы жағында сөз болған түркі тайпаларын екі топқа (солтүстік және оңтүстік) бөліп қарауы түркология тарихындағы алғашқы классификация еді. Бұл классификацияда Қашқари географиялық (орналасу орнына қарай) принцип қолданады.

Алғаш рет Қашқари қолданған географиялық принцип біздің заманымыздағы басқа да классификацияларда да қолдау тапты. Сондай-ақ Қашқари көрсетіп кеткен кейбір диалектілік айырмашылықтар да кейін түрік тілдерін топқа бөлуде басты принцип болып қалады. М. Қашқари өз заманындағы түркі тілдерінің қайсысы қандай дәрежеде дамығанын да айтып отырады. Оның айтуынша түркі тілдерінің ішіндегі ең жеңіл тіл оғұз тайпаларының тілі, ең сындарлы, әдемісі яғма, тухси тайпалары мен Іле, Ертіс, Еділ бойларынан бастап ұйғыр қалаларына дейінгі аралықта тұратын тайпалар тілдері екенін атап кетеді.

Махмұд Қашқари және оның еңбегі «Диуани лұғат-ат-түрк» толық ғылыми зерттеулерді әлі де қайта қарастыруды қажет етеді.

Зерттеушілер бұл еңбектің тілін бір ғана халық тіліне телуге болмайтындығын ерекше атап өтеді. Онда осы күнгі Орта Азия мен Қазақстан, Еділ-Орал бойлары, тіпті солтүстік Кавказ жерін мекендейтін барлық түркі халықтары тілдерінің элементтері бар. «Диуани лұғат-ат-түрк» кітабы тілінің сөздік қорында болса да, грамматикалық құрылысында болса да қазіргі қазақ тілі материалдармен сай түсіп, кейбір фонетикалық, грамматикалық

өзгерістеріне қарамай, мәндес болып отыратын фактілерді жиі кездестіруге болады. Мұның өзі Қашқари еңбегін қазақ тіліне жақындығы тұрғысынан зерттеу жұмыстарын жүргізудің аса қажет екендігін дәлелдейді.

Қашқари еңбегі сан алуан тақырыпты қамтиды. Оның білім туралы айтқандары еуропалық философ Фрэнсис Бэкон пікірінен бұрын айтылған. Фрэнсис Бэкон білімнің басына адам мен табиғатты қойды. Білімнің мақсаты, оның ойынша, табиғатқа үстемдік ету және адам өмірін жақсарту болды.

Қашқаридың сөздігі түркі халықтарының талай заманнан бері жоғалтпай келе жатқан әдеби-этникалық, тарихи-философиялық білім-ілім туралы көркем дана ойлары түркі өркениетінің ерекше жаратылыс әлемі. Әсіресе білім туралы айтылған ұлағатты сөздері ақылнама өсиет сөздер бұлағы деуге болады. Оның еңбектерінде білім туралы айтқандары антологиялық мәнер түзеді. Мысалы,

Мақсатыма жетемін,
Ғылыммен еңбек етемін,
Өткелден соң өтемін,
Байлығымды сарп етемін.

Еңбекті де біліммен қатар жасау керектігін еңбекпен білімнің егіз екенін ғылыммен еңбек ету адамзаттың арманы мен болашағы деп түйіндесе білім мен ғылым жолында байлық, мансапты сарп ету осы білімнің асыл мұрасы екенін де үлкен мән беруге шақырады. Мысалы, Белгі болса, жолдан адаспас, білімді болса жолдан адаспас, бақыттың белгісі – білім – деп түйіндейді. Түркі халқын:

Ерендер озған еді (өткен еді),
Таудай білікті, өнерлі бектер еді.
Олар көп насихат өсиет айтты,

Көңілім содан сара болады – деген жолдарда білім мен өнерді таразының басына тең ұстаған түркі халқының білімдар өнерлі жасампаз тұлғалары көз алдыға келеді. Өз ұрпағына қалдырған өсиетнамасын мына ұлағатты сөздерінен көруге болады.

Ұлым менің өсиетіммен жанды аузыңа қаратқын,
Ғалым болып елді ішіңе қартқын.

Білімді адамның өн бойында инабаттылық пен мейірім шапағатын болатынын адамның жан-дүниесіне рух нұрын шашатын құдіреті барын өсиетнама ретінде пайымдауға жол сілтейді.

Білімді адам еткен инабатты
Талайлар жан нұрынан сыйға батты.
Ешкімді астамдықпен қинамапты

Халыққа үлгілі есті өсиет қып – десе, білімнің күш-қуаты сарқылмас байлық пен адамзаттың сара жолының биік шыңы деп толғанады.

Парасатпен жалықпастан үйрендің зор білімді.
Көрсеттің дандайсымай сынақта асыл сырыңды.

Енді бір білімнің сөзін тыңдап өз жаныңа түйіп ал оны құрметте деп адам баласының түйсік санасына терең бағдар шам етіп ұсынады.

Құрметте, білімдінің сөзін тыңда, жігітім,
Үйреніп парасатын, ақта, әділ үмітін.

Өмірді білмесең, білімнің жоғалар. Білім туралы ғана емес басқа да жырларында кездесетін көркемдік тәсілдер автордың шығармаларында жиі ұшырасады. Оның шығармаларында сөз образдарының бейнелі мәнері түркі халықтарының сұлу тілінің

ең озық, әсерлі айшықтарының әсем бедері көрініс табады. Білім деген мәуелі ағаш өз жемісін берер деген жолдарды сөз образдарының жұмбақ сырын танытатын метафоралық айшықтарды өте әсерлі қолданады.

Атыммен, Тәңіріммен білім жаздым,
Өмірдің көңіліме сырын түйдім,
Гүліме таудың таза суын құйдым,

Мәртебем содан кейін биіктеді – деген білім туралы ақыл парастты ойлары көркем өнер тілімен ғана жазылған мөлдір жырлар ғана емес, адам баласының даңқын асыратын елдік мұрат-мүддесі білім арқылы қол жеткізетін бақыт екенін айтады. Бұл құнды еңбек түркі елінің әлеуметтік-қоғамдық, эстетикалық, поэтикалық болмысының тамаша сипаттайтын, басқа халықтардан ерекшелендіретін айрықша тұлғасын, ұлттық мақсат-мұратын дәріптейтін шығарма. Осынау құнды еңбектің бір асыл сынығы қазір мәуелі бәйтерекке айналған бұтақтарын самсатып, тамырын тереңге жайған саласы білім туралы. М. Қашқари білім, ілім туралы жан толғаныспен былай дейді:

Жеткіз менің сөзімді білімді адамдарға,
Ұрпақ өссе, естілер өмірге алаңдар ма:
Кеңесте тілім оңалар,
Кеңессіз білім бұзылар.

Бәкон «адам – білім табиғат үш тағанды адам – білімнің субъектісі, табиғат – зерттеу объектісі» деп ғылыми тұжырым жасаған еді. «Білім – күш» деген сөздің мағынасы аса қарапайым да күрделі ұғым ғылымды «оятты», сондықтан адам баласы осы жұмбақ әлемді, дүниені түсіну үшін өз білімін пайдалана бастады. Осы дана тұжырымда ғаламат әлемді дүр сілкіндірер білімнің күш-қуатын М. Қашқари да терең түсініп оны уағыздау мен аманатын ұрпағына жеткізу сапарын естен бір сәт те шығармаған.

Бұл еңбектің барлық бауырлас түркі халықтарының тілімен тамырластығы алфавиттік жүйемен де әдеби-поэтикалық мәнімен де құнды. Этнологиялық сабақтастық бұл еңбектің толық жүйесінде, құрылыс-құрылым, көркемдік дүниетанымының бір-бірімен байланысы мазмұны түркі халықтарының жан дүниесімен, рухани әлемімен ұштасып жатады. Бұл энциклопедиялық еңбектің құндылығы адамзаттың барлық тұрмыс-тіршілігінен толық этно-мәдени, рухани байлығының барша дүниетанымдық көзқарастарының ортақ қазынасы іспеттес. М. Қашқаридің еңбегінде азаматтық, имандылық, батырлық, жомарттық, тектілік пен білім нәріне сусындатар философиялық мәні мен мазмұны бүкіл түркі халқының білім-болмысынан танылатынын жарқыратып ашып береді.

Білім туралы айтқан ойлары бүгінгі күннің талабы мен таңдауы екені сөзсіз. Білім – адам баласын биік мұрат пен мақсаттың қылбұрауына салатын асыл қазына. Осы еңселі де өзекті мәселені М. Қашқари аса мән беріп, оның (білімнің) көне заманда адам баласына аса мәнді мұра екенін айта білген.

М. Қашқари сонау тасқа қашалып жазылған Күлтегін жырларынан бастап білім мен біліктілікті арман тұтқан түркі халқын білімге шақырған ең мықты құрал екенін өзгеше үміт пен мақсатын жырлаған. Түркі халқының елдік, ұлттық іргелі ел болуы үшін білімнің қайнар бұлағынан сусындауды басты бағыт, бағдар етіп ұстауды ұрпағына тапсырады. Бұл – бағыт пен бағдар түркі халқының асыл мұраларының өн бойында шамшырақ ретінде жалғасын табуда. Осыдан аз уақыт кейін жазылған Ж. Баласағұн шығармаларында да кең қамтылған. Ж. Баласағұн «Құтты білік» шығармасында білімді мен білімсізді, білімді мен надан, білімді мен ақылсызды салыстырып, таразының басына тең қойып, оның ақиқат өлшемін таразылауға шақырады. Надандық пен пақырлықтан арылып, білімнің қанар бұлағын іздеуді өз ұрпағына әрдайым аманат етіп отырады.

Жүсіп Баласағұн:

Білімді – аз, білімсіздер қаптаған,
Ақылсыз – көп, ақылдыны таптаған, немесе,
Білімсіздер білімдіге жау болды,

Надандардың аңсағаны дау болды – деп жарты ғасырдан кейін жырлауы осы «білім мен білімсіздің» текетіресінің мәні сәт сайын күрделеніп, маңызына үлкен азаматтық ой салар мәселесінің айғағы екені оның М. Қашқаридың поэтикалық әлемінде адам баласының қадір-қасиеті біліммен, ақылмен ғана ерекшеленіп ол елдің мемлекеттік дәрежеге жететін күш екенін ұрпағына айтқысы келді. Адамға өнер, ақыл, білім оның жетіліп, дамып, толысып, кемелдікке апаратын биік шың екенін тебірене жырлады.

Әдебиеттер тізімі

1 Түбі бір түркі тілі (Диван лұғат ат-түрік). – Алматы: «Ана тілі», 1993. – 192 б.

2 Махмұд Қашқари Түркі тілінің сөздігі (Диван лұғат ат-түрік), 3 томдық шығармалар жинағы / Қазақ тіліне аударған, алғы сөзі мен ғылыми түсініктерін жазған А. ЕҒЕУБАЙ. – Алматы: ХАНТ, 1997.

3 Баласағұн Ж. Құтты білік / Көне түркі тілінен аударған, алғы сөзі мен түсініктерін жазған А. Егеубай. – Алматы: «Өлке», 2006. – 640 б.

References

1 Bottom one Turkic language (Divan lugat at-Turk). – Almaty: Ana tili, 1993. – 192 p.

2 Mahmud Kashkari Dictionary of the Turkic language (Divan lugat at-Turk), collection of works in 3 volumes / translated into Kazakh, preface and scientific explanations by A. EGEUBAY. – Almaty: Hunt, 1997.

3 Balasagun Zh. Kutty Bilik / translated from the ancient Turkic language, preface and commentary by A. Egeubay. – Almaty: Olke, 2006. – 640 p.

D.A. Alkebayeva

*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
(E-mail: alkebaeva@mail.ru)*

«Dictionary Turkic gialect» M. Kashkari – a precious heritage of the Turkic world

Abstract. In the article by the author In the «Dictionary of Turkic Languages» M.Kashkari comprehensively examines the importance of the lexicographic heritage. «Dictionary of the Turkish Language» covers a wide range of topics. In the article by the author M. In the poetic world of Kashkari, the dignity of a person is distinguished only by knowledge and intelligence, and this shows that he wanted to tell his generation that the country is a force capable of achieving the status of a state. In the article, the author analyzes that the main weapon of power is knowledge and art, and sings that art, intelligence and knowledge are a high peak leading to perfection. Kashkari's dictionary is the artistic and wise thoughts of the Turkic peoples about literary, ethnic, historical and philosophical knowledge that has not been lost many times, the main goal and ideal of the Turkic civilization.

Keywords: dictionary, lexicographic heritage, literary and ethnic, historical and philosophical, education.

Д.А. Алкебаева

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
(E-mail: alkebaeva@mail.ru)

**«Словарь тюркских диалектов» М. Кашкари –
драгоценное наследие тюркского мира**

Аннотация. В статье автора М.Кашкари в “Словаре тюркских языков» Кашкари всесторонне рассмотрено значение лексикографического наследия. «Словарь турецкого языка» охватывает широкий круг тем. В статье автор М. В поэтическом мире Кашкари достоинство человека отличают только знания и ум, и это показывает, что он хотел сказать своему поколению, что страна – это сила, способная достичь статуса государства. В статье автор анализирует, что главное оружие власти – это знание и искусство, и воспевает, что искусство, ум и знание – это высокая вершина, ведущая к совершенству. Словарь Кашкари – это художественно-мудрые мысли тюркских народов о литературных, этнических, исторических и философских знаниях, которые уже много раз не утеряны, главная цель и идеал тюркской цивилизации.

Ключевые слова: Тюркские языки, ногайский язык, сравнительно-исторический метод, лексико-семантический подход, тюркские корни.

Автор туралы мәлімет:

Әлкебаева Д.А. – филология ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан. ORCID: 0000-0003-2348-4047.

Information about authors:

Alkebayeva D.A. – Doctor of Philology, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. ORCID: 0000-0003-2348-4047.

Сведения об авторах:

Алкебаева Д.А. – доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Қазақстан. ORCID: 0000-0003-2348-4047.